

İSLAMDA MÜZİK YASAK MI?

*Atilla SAĞLAM**

ÖZET

Türkiye’de ve İslam aleminde müziğin yasaklandığına ilişkin kanaat yaygındır. Türk Müzik Eğitimi alanında İslam Dini’nin Türk müziğinin gelişmesini engellediği yönünde bir yaklaşım dile getirilmektedir. Bu gibi kanaat ve yaklaşımlar İslam inancı taşıyan Türk insanıyla Türk müzik eğitimi faaliyetlerini karşı karşıya getirmektedir. Bu nedenle özellikle İslam ve müziğe ilişkin kaynaklarda konu edilmemiş olan Türk müziğinde Türklerin İslamiyet’i kabul edişleri sonrasında ortaya konan gelişimlerin ele alınması önem kazanmıştır. Bu çalışmada ilk olarak Kur’an-ı Kerim ve İncil gibi dinsel kitaplar başta olmak üzere İslam ve müzik konusunda yayımlanmış kitap, makale ve araştırmalar ele alınmıştır. İkinci olarak Türklerin İslam öncesi, İslamla beraber oldukları süreç içerisinde müzik ve müzikbilimi açısından geçirdikleri yaşantı betimlenmiştir. Sonuç olarak kaynaklarda ifade edilenlerle Türk müziği tartışılmış ve İslamın müziği yasaklamadığına ilişkin gerçek teorik olarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *İslam, Türk Müziği, Yasak, Kur’an, İncil.*

ABSTRACT

Is Music Forbidden in Islam?

In Turkey and in Islamic World, it is commonly stated that music is forbidden. In the field of Turkish Music Education, there is accredited approach to articulate that İslam prevented development of Turkish Music.

* Doç.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, G.S.E.B. Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Such beliefs and approaches cause Turkish people who are Muslims reject any events related to Turkish Music Education. Rejection of Music in İslam resulted disappearance of any entry on Turkish Music in resources. Gradually, developments in Turkish Music following the recognition of İslam by Turks gained importance. In the study, firstly holy books—Old and New Testament and Kur'an, and other printed books, articles and research about İslam and Music are examined. Secondly, life of Turks is described along different ages such as Turks before İslam, Turks as Muslims. Finally, following the discussion on Turkish Music within resources, the reality whether İslam prohibits music will be stated as a theory.

Key words: *İslam, Turkish Music, Prohibition, Kur'an, Old And New Testament.*

İslam ve müzik üzerine yapılan araştırmalar, genel olarak sanat ve özellikle bizim konumuz olan müzik üzerine Kur'an'da açık olarak aleyhte ve lehte ayetler bulunmadığını göstermektedir. Hadisler külliyatında ise müziğin kullanımını açıkça destekleyen hadislerin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen, konu üzerine İslam düşünürlerinin açıklamalarında, ve İslam felsefesiyle ortaya koyduğu geleneklerden doğan uygulamalar sonucunda, müziğin İslami açıdan yasaklanmış olduğu fikrinin yaygınlaştığı görülmektedir. İslam dünyasında müzikle ilgili bu yaygın inanç genellikle helal ve haram gibi iki sözcüğün anlamları arasında ifade ediliyor olmasına rağmen konuyla ilgili tartışmalar üzerine yapılan çalışmalar sonucunda aslında İslamda müziğin yerinin ve kullanımının sadece bu iki sözcükle ifade edilmesinin oldukça kısır bir yaklaşım olduğu söylenebilir. İslam düşünürlerinin ve ortaya konan tartışmaların değerlendirilmesi sonucunda, aslında, İslamda müziğe ilişkin 5 farklı ve daha ayrıntılı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

i. İslam'da hem çalgı çalmak hem de müzik dinlemek Kur'an'da dolaylı olarak hadislerde ise açıkça yasaklanmıştır.

ii. Müzik var olan gücüyle inananları doğru yoldan ayıracak derecede tehlikeli bir etkinliktir.

iii. İslami açıdan gerek çalgı çalmanın gerek müzik dinlemenin çok az bir değeri vardır ve Müslümanlar o'nun yerine vakitlerini çok daha değerli şeylerle geçirebilir.

iv. Müzik, insanlara Allah tarafından verilmiş, rahatlama ve tazelenmeleri için gerekli ortamları sağlayan yaşamda doğuştan sahip olunan yetidir, hoş anlardır.

v. Müzik, Allah'a yaklaşmanın ve onu tanımanın bir yoludur." (Halstead, pp. 52-53, 1994).

Yukarıda açıklanan bu sonuçlar eğer Allah'ın İslam dünyasında müziğin kullanılmasıyla ilgili her hangi bir ayetinin veya emrinin sonucu olsaydı, İslam alemine ait tüm bireylerin, ailelerin, toplulukların ve devletlerin müzikle ilgili tercih ve yönelmelerini yukarıdaki beş maddede ifade edilen görüşlere göre düzenlemeleri gerekirdi. Eğer durum böyle değil de bu düşünceler Allah'ın kitabı ve İslamiyetin 1. Derecede önemli kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de geçmemesine rağmen tutucu bir biçimde kullanılıyor ve kullanılması yönünde talepler veya emirler oluyorsa bunun sorumluluğunun İslama ait olması ya da bu düşüncelerin Kur'an'daki İslamla ilişkilendirilmesi konusunda daha dikkatli davranmak gerekir.

Günümüzde, yukarıda sözü edilen türden tartışmalar ve belki daha da iddialı olanları Türkiye müzik gündemini uzun yıllardan beri meşgul etmektedir. Türkiye'de özellikle batı sanat müziği eğitimiyle yetişmiş müzisyenler ve eğitimciler arasında da Türk müziğinin ve Türk müzik eğitiminin İslami inanç, İslami yaşam tarzı, İslami görüşler ve İslamla buluşan toplumların geleneklerindeki İslamdan etkilenme sürecinde ortaya çıkan yeni geleneklerin de etkisiyle geliştirilemediği fikri çok yaygındır (bu yaygın inanç, cumhuriyet öncesi ve sonrası İslami çevrelerin özellikle batı sanat müziğine ve dolayısıyla bu müziği icra eden ve öğreten bireylere ve eğitimin yapıldığı kurumlara yönelik olumsuz tavırlarının da etkisiyle ortaya çıkmış olabilir). Sözü edilen bu yaygın fikir, yine İslamiyeti ve camileri Türk Müziğinin özellikle laik cumhuriyet öncesi batı sanat müziği düzeyini yakalayamamasının da sorumlusu gösterecek derecede ileri gitmektedir. Bu türden bir yaklaşımın müzik eğitimcileri ve batılı müzik eğitimiyle yetişmiş müzisyenler çevresinde yer bulmasının en temel dayanağı doğal olarak tüm İslam aleminde daha önce de sözü edilen ve müziğin İslamda yasaklanmış olduğuna ilişkin inancı destekleyen düşünceler ile uygulamalardır. Bununla birlikte, Türk'lerin İslamiyeti kabul ettikleri 10 yy'dan (Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular) sonra müzik yaşamlarında ortaya çıkan gelişmeler bugün İslam aleminde yaşam bulan yaygın görüşlerin yeniden değerlendirilmesini gerektirecek derecede önemlidir.

İslamiyetin yayılmasına birinci derecede katkı yapmış ve 400 yıldan fazla bir süre boyunca İslamiyetin temsilciliğini Osmanlı hanedanlığı yoluyla üstlenen Türklerin konuya ilişkin yaklaşımları ve ortaya konulan yüzlerce yıllık uygulamaların incelenmesi yukarıdaki görüşlerin tüm İslam dünyasındaki geçerliliği ve kullanılabilirliğine ilişkin daha ayrıntılı bir fikre sahip olunması yönünde katkı sağlayabilir. Genel olarak araştırma sonucunda, müziğin İslamdaki yeri ve kullanımı konusunda, İslami düşünürlerin yorumlarında ortaya çıkan çeşitli görüşlerin ve İslama katılan çeşitli toplumların bunları algılamalarının etkili olduğu söylenebilir. Öyleyse, bugüne kadar, Türk'lerin müzikle ilgili tecrübelerinin bu değerlendirilmeye alınması konuyla ilgili gerçeklerin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir. Nitekim, konuyla

ilgili yapılan literatür taramasında dünyada bu konuda söz söyleme ve yazı yazma girişimlerinde bulunan araştırmacı ve yazarların bu önemli deneyimi değerlendirmeye almadıkları ya da çok az yer verdikleri görülmektedir. İslam ve müzik üzerine yazılan yazılarda çoğunlukla yapılan araştırma ve çalışmalar Arap yarımadası, Mısır ve ABD’de yaşamakta olan Müslümanlar ile İngiltere’de yaşamakta olan Müslümanlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada “İslamın Türk müziği üzerindeki etkileri” araştırılırken daha çok “İslam’ın Türk müziğinin gelişimini engelleyip engellemediği “ne ilişkin şüphelerin geçerliliği tartışılacaktır.

Bu nedenle, ilk olarak Türklerin İslamiyet Öncesi müzikle ilgili yaşantılarına ilişkin bilgiler verilmektedir. İkinci olarak, İslamiyetin kabulünden sonra Türklerin müzik yaşamına ilişkin bilgiler maddeler halinde sunulmaktadır. Üçüncü olarak, İslamiyetin yönetsel yönünü resmi olarak ortadan kaldıran laik cumhuriyet dönemindeki müziksel yaşam değerlendirilmektedir. Son olarak, elde edilen bilgiler doğrultusunda konu, İslam alemindeki genel görüş; Türk müziği çevreleri ve batı sanat müziği eğitimi ile yetişen müzisyenler ve müzik eğitimcileri arasında zaman zaman politik malzeme olarak kullanılan yaygın görüş; Kur’an ve hadislerden elde edilen bilgiler; batı sanat müziğinin gelişmesinde önemli rol üstlenen kilise, kilise adamları ve Tanrının insanlara ilettiği İncil’den elde edilecek bilgiler doğrultusunda tartışılarak sonuçlandırılmaktadır. Bu çalışmada, konunun daha anlaşılır olmasına yardımcı olacağına inanılan bazı tarihsel resim ve müzik örnekleri de seminer süresince yeri geldikçe izleyicilere sunulacaktır.

Türklerde İslamiyet Öncesi Müzik ve Müzikal Çevre

Türkler ile ilgili en eski yazılı kaynak Uygur Türklerinden kalma (M.S. 8. Yy) Orhun Anıtları ile doğu felsefesi ve kültürüne ilgi duymuş batılı gezginlerin hatıratları ya da el yazmalarıdır. Orta Asya’da yaşayan Türkler Göktürk’lere kadar (M.S. 7. Yy) kavimler halinde göçebe bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Böylesine bir tarzda yaşamak için avlanmak, topluluklarının varlığını sürdürmek amacıyla savaşmak zorunluluk olmuştur. Bunun sonucu olarak da eğitim “çocukta, doğa koşullarına bağlı ve bununla iletişim içinde geçiyordu. Hayatın içinde, hayat için eğitim vardı” (Binbaşoğlu, p.5, 1995). Zamanın eğlence yöntemleri de yine yaşamı sürdürmeye yönelik eğitimlere de olanak sağlayan ok atma, at binme ve güreş gibi günümüze dek ata sporları olarak gelen faaliyetlerdir. Bu eğlencelere ek olarak günümüzde de varlığını az sayıda da olsa koruyan “ozan”ların çalgısı eşliğinde müzik dinleme, söyleme ve dans etme de eski Türklerin yaşamında önemli ve vazgeçilmez bir gelenek olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız Türklerin yaşamında müzik ve müzikal çevre elbette ki bugünkü anlamlarından uzak ama önemsenen bir uğraş alanı olarak görülmektedir. Bu

önem, bebeğin doğumundan yeterince büyüdüğüne inanıldığı güne kadar her uyuma anında söylenen ninnilerde; güreş karşılaşmaları süresince çalan “davul ve zurna”nın etkinliğinde, düğünlerde yine aynı çalgılar eşliğinde yapılan dans müziğinin yüzlerce yıllık sürekliliğinde; savaşa giden savaşçılara yine aynı çalgılarla yapılan eşlikte ve ordulaşmanın başladığı günden bugüne davul zurna takımı-mehter takımı-saray mızıkası ve askeri bando biçimindeki isimlendirmelerle müzik kurumlarının yapılanmasında, yaşanan tüm olayları “kopuz”ları eşliğinde binlerce asırdan beri günümüze aktaran “ozan”ların toplum içindeki değerinde ve MS VI. Yy’in sonlarına doğru Bizanstan yola çıkan bir gezginler kafilesinin Asya’da Sogdların ülkesinde karşılaştıkları ve Rumca olarak kaleme alınan hatıratan öğrenebildiğimiz (Gazimihal, p.10, 1975) Şamanist (Hindistan ve Çin’de doğdu, Paleolitik ve neolitik çağların başlangıcı olarak düşünülmekte, Fransa’daki Lascaux mağarasında İsa’dan önce 15-13 bin yıldan kaldığı tahmin edilen resimlerde şamanizmin en eski motiflerine rastlanmıştır) din adamlarının dinsel ayinlerinde Göktürk diliyle şarkı söyleyip zil ve büyüklü küçüklü davullarla tempo tutturup gezinerek ayinlerini gerçekleştirmelerinde ortaya çıkar. Yukarıda açıklanan müziğin etkinliğine ilişkin uygulamalardan eski Türklerde genelde şu üç başlıkta toplayabileceğimiz müzik türlerinin varlığından söz edilebilir.

1. Halk kültürünün devamını sağlayan halk müziği,
2. Savaşa gidenleri savaş süresince desteklemek üzere yapılan askeri müzik,
3. Şamanistlerin dinsel ayinlerinde kullanılan dini müzik.

Yukarıda sözü edilen müzik türlerine ilişkin müziklerin icrasında kullanılan çalgılar ise aşağıdaki biçimde sıralanabilir.

1. Vurmalı çalgılar: her boyutta davul, def, zil ve kaşık
2. Üflemeli çalgılar: zurna, mey, çoban kavalı
3. Telli çalgılar: kopuz, ıklığ

Türklerin İslamiyeti kabul edişinden önceki yaşamlarında herhangi bir müzik eğitiminden ve bir müzik öğretmenliği mesleğinden veya profesyonel müzisyenlikten bahsetmek mümkün görünmemesine ve o dönemlerde müziğin bir sanat ve profesyonel meslek olarak algılanmamasına rağmen binlerce yıllık gelenekle günümüze kadar gelen “ozan”lık geleneğini bir meslek ve “ozan olabilme sürecini de usta-çırak ilişkisinde dolaylı bir müzik eğitimi olarak algılamak, tanımlamak mümkün olabilir.

İslam'ın Türkler Tarafından kabulünden Sonra Laik Cumhuriyete Dönemine Kadar Geçen Sürede Türk Müziği ve Müzikal Çevre

İslamiyetin Türkler tarafından Karahanlılar döneminde 10.yy'da kabulüyle birlikte Türklerin yaşamında başta eğitim ve hukuk olmak üzere her alanda İslamiyetin etkisi hissediliyor. İslamın Türk kültür ve gelenekleri üzerindeki etkilerinin ürünü olan medreseler "Semerkant, Buhara, Taşkent, Balasagun, Yarkent ve Kaşgar gibi kentlerde" ilk önemli eğitim kurumları olarak açıldı. Bu kurumlar Büyük Selçuklular ile Osmanlı İmparatorluğunda kesintisiz biçimde Türklerin eğitim yaşamlarında etkili oldular. "Bu kurumlarda din öğretimi ile hayata yönelik bazı bilgilerin öğretimi bir arada yapıldı. Yine bu kurumlarda Farabi, İbni Sina ve Biruni gibi Türk bilginleri yetişti ve ders verdi". Bu bilginler 8. ve 10. Yy lar arasında Arapçaya çevrilmiş olan eski Yunan eserlerinden de yararlandılar. Böylece, eski Türk gelenekleri ve İslami yaşam anlayışları ile eski Yunan ve Roma filozoflarının görüşlerinin bir anlamda sentezini yaptılar. Bu nedenle, bu Türk filozoflarının eğitim anlayışlarında eski Yunan ve Roma filozoflarının etkileri görülür (Binbaşoğlu, 1995). Tam bu noktada Türklerin İslamla birlikte geçirdiği yüzlerce yıllık süreçte Türk müziği üzerinde yukarıda bahsedilen kültürel birleşimin genel olarak etkisinin görüldüğünden bahsedilebilir. Böylesine bir birleşimin sonuçlarını Türk Müziği, Türk müzik eğitimi ve ilgili kamuoyunun yaşamında bulmaya yönelik araştırmadan İslam'ın Türk müziği üzerindeki etkisinin anlaşılmasına ve konuya ilişkin görüşlerin netleşmesine de katkı sağlayacağı beklenmektedir. MS 10. yy'dan 20. Yy'ın başlarına kadar Türk Müziğinde sözü edilebilecek değişimler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

1. Programlarında ayrı bir müzik dersinin yer almadığı "**Medrese**"lerde, aynı zamanda "bire din bilgini veya devrin matematik ve mantığına az çok aşina olan din adamları"(Koçer, 1991) tarafından "**dolaylı bir dinsel müzik eğitimi** yapıldığından söz edilebilir"(Uçan, 1994). Bu, **örgün müzik eğitiminin** temeli olabilecek derecede önemli bir gelişme olarak düşünülebilir.

2. Farabi'den (872-950) Rauf Yekta'ya İslami esaslarla yetiştirilmiş ve Türk müziğine yön vermiş Türk, Müslüman veya yabancı asıllı ama Osmanlı vatandaşı olan 15 **Müslüman müzikolog**'un varlığı (Sağlam, 1997) ve müzik ile ilgili çalışmaların sürdüğü bilinmektedir.

3. Yukarıda sözü edilen müzikologlardan bazılarının Osmanlı Sarayının himayesinde yaptıkları çalışmalar sonucunda halk müziğinden farklı, dili Osmanlıca olan, divan edebiyatından etkilenmiş ve **Saray müziği olarak adlandırılan yeni bir müzik türü** ortaya çıktı.

4. Bu yeni müzik türüne eserler kazandıran ve bu eserleri seslendiren aynı zamanda **“Hacı ya da Hoca” gibi dinsel ünvanları olan bir çok değerli besteci ve çalgıcı** yetişti.

5. Özellikle 15. Yy’ın başlarından itibaren Saray musikisinde **“Peşrev, Saz Semaisi, Medhal, Sirto, Longa, Mandıra, Taksim, iftetelli, ve Zeybek gibi çalgı müziği formları”** kullanılmaya başlandı ve çalgı müziği ayrıca önem kazandı.

6. Saray musikisinin ortaya çıkmasından sonra halk müziğinde az kullanılan veya hiç kullanılmayan **“Ney, Tanbur, Miskal, Rebab** gibi algılar kullanılmaya başladı” (Fanton, 1987) ve çalgı yönünden bir zenginleşme görüldü.

7. Ortaya çıkan ve klasik musiki diye de adlandırılan saray müziği **“sarayların, konakların duvarları arasında yankılanmış, musikiden anlayanlardan, musiki tutkunlarından, üst sınıf insanlarından oluşan seçkinlerin zevkine seslenmiştir”** (Popescu-judetz, 1996, eviri: Bülent Aksoy). Böylelikle İslami bir toplumda bir sınıf müziği meydana geliyor.

8. Dinsel eğitim açısından önemli kurumlar olan **“Mevlevi tekkeleleri, usta musikicilerin,** musiki heveslilerine, öğrencilerine **dini ve din dışı musikinin sınırlarını öğrettikleri gerçek musiki okullarıydı”** (Popescu-judetz, 1996, eviri: Bülent Aksoy). Böylelikle, dinsel amaçlı bir kurum, bir müzik eğitimi kurumu gibi işleyerek İslami benimsemiş bir toplumda müziğin nasıl algılandığına ilişkin ilginç bir örnek sergilemektedir.

9. Saraya hizmete yönelik kaliteli personel yetiştirme amacıyla ve sarayın içinde özel olarak ayrılan bölümlerde eğitim ve ğretim yapan ve dönemin laik eğitim kurumu olarak bilinen **Enderun Mektebin’in programlarında müzik dersinin** varlığı ve bu dersin **Meşkhane adlı özel müzik dersliğinde** zamanın **musiki statları**nca (Profesyonellerce) gerçekleştirilmesi aynı zamanda müziğin bir meslek olarak kabul edililişinin rneği olabilir.

10. Askeri müzik topluluğu olan **“Mehter”**, Türkler için, İslamiyet sonrası ve özellikle, Sünni öğretisinde dinin ve siyasi yönetimin en üst mevkiisi olan halifeliğin 1517’de Türklerin eline geçmesine rağmen, kapatıldığı 1826 yılına kadar çok önemli bir müzik kurumu olarak görevini yerine getirmiştir.

11. Aynı zamanda halife ve sultan olan III. Selim ve II. Mahmut gibi Osmanlı sultanları müzikle özel olarak ilgilendiler.

12. Osmanlı’nın 19. yy’ın başında ortaya çıkan ve rnesansla gelişen batı sanat, ilim ve fen dünyasına sırt çevirmekle ayakta durulamayacağını çeşitli tarihi olaylarla fark etmiş olmasıyla, öncelikle orduda olmak üzere eğitim ve hukuka ilişkin düzenlemelerde ortaya çıkan yenileşme hareketi, aynı yaklaşımın sonucunda Mehter kapatılırken batı sanat müziğinin

tüm donanımlarıyla (eğitim sistemi, askeri müzik grubu, standart çalgıların kullanımı, homofonik müzik anlayışı ve batı makam ve ses sistemi gibi) Osmanlı'da varolmasına da neden olmuştur. Tüm bu müzikal değişimlerin gerçekleştiği kurum ise Mehter yerine kurulan ve saray bandosu olarak görev yapmanın yanı sıra bir konservatuar gibi müzik eğitimi görevini de üstlenen Muzika-I Humayun'dur.

13. Diğer yandan dini müzikte var olan sabit çalışmaların yanı sıra günümüzde de halen çok etkili bir uygulama alanı bulan ve Süleyman Çelebi tarafından 1409-1410 tarihlerinde yazılan 730 beyitlik mevlid özellikle 17 ve 18 yy'larda bazı müzikçilerce bestelenmiştir. En son olarak 20 yy Türk Sanat Müziği bestecilerinden Kemal Batanay tarafından Vesiletü'n Necat'ın 600 beyiti bestelenmişse de yaygınlık kazanmamıştır. Mevlid dışında bir çok ilahini dini müziğe kazandırılmıştır.

14. Osmanlı'nın ilk başkenti olan Bursa'da 19. yy'da özel müzik dersleri yapılmaya başlanmış ve böylece okul dışı müzik eğitimi de Osmanlı sarayı dışında yer almıştır.

15. Yukarıda açıklanan müzikal değişimlerin bu denli çok ve köklü olmasına rağmen halk müziğinde kullanılan Türkçe dilinden, çalgılardan ve ozanlık geleneğinden, halk kültürünün aktarımından ödün verilmemiştir. Halk kendi kültürünü korumuştur.

İslam'da Müzik Gerçeği ve Bugün İslam Toplumunda Müziğin Reddine Yönelik Düşüncelerin Kökeni

İslam'da müzikle ilgili gerçeğin ne olduğunu ortaya çıkartabileceğimiz ilk başvuru kaynağımız aynı zamanda İslamın da biricik esin kaynağı olan ve Allah tarafından Peygamber Hz. Muhammed aracılığıyla insanlara tebliğ edilen Kur'an'dır. Kur'an'da gerek bizim araştırmalarımızda gerek yüzlerce yıl önce yaşamış İslam alimlerinin yazdığı ve İslam'la ilgili görüşlerini açıkladıkları kitaplarda gerekse İslam'da müzik tartışmalarına katılan araştırmacıların yazılarında müzikle ilgili açık bir biçimde ve müzik sanatını doğrudan işaret eden olumlu ya da olumsuz hiç bir ayete rastlanmamaktadır. Örneğin: Faruqi "gerçekte Kur'an'da herhangi bir sanat faaliyetinin lehinde ve aleyhinde ayetler geçmez" (Faruki, 1985) diyerek İslam'daki her konu için başvurulması gerekli kaynağa dikkat çekmek istemiştir. Ayrıca, el-Ezher Üniversitesi Rektörlerinden hukukçu ve aynı zamanda Şeyh olan Mahmut Saltut konuyla ilgili bir meseleye cevap olarak hazırladığı fetvasında, "eskiden verilmiş fetvalarda müzik taraftarlarının Kur'an'a dayandırmaya çalıştıkları delilleri gözden geçirir. Hukukçu, burada, Allahın Yasak kılmadığını insanların yasak etmemesi için ikaz eder" (Faruki, 1985). Her ne kadar Kur'an'da müzikle doğrudan ilgili ayetlere

rastlanmasa da İslam alimlerinin müzik sanatıyla ilgili buldukları ve müziğin kullanımına ilişkin yasağı ve kullanım iznini destekleyen dolaylı olarak müzikle ilişkilendirilen ayetlerden söz edilebilir. Bu konu ile ilgili olarak ülkemizde çalışmalarını kitaplaştıran Süleyman Uludağ “İslam Açısından Musiki ve Sema” adlı kitabında musikinin haram ya da helal kılındığı ayetler üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuş ve onların müzikle ilgisini tartışırken aynı zamanda konuyla ilgili olarak İslam alimlerinin yaklaşımlarına da yer vermiştir. Bu kitapta, Kur’an’da müziğin yasaklandığına ilişkin altı ayetin, yasaklanmadığına ilişkin sekiz ayetin varlığına işaret edilmektedir. Bu ayetlerin varlığına ve yorumlar aracılığıyla müzikle ilgili yasak arama veya serbestlik delili bulma çalışmalarına rağmen Kur’an’daki “namazında pek bağırma, pek de (sesini) gizleme, ikisinin arasında bir yol tut” (İsrâ sûresi 110’uncu ayet) emri hariç hiç bir ayette müzik sanatıyla ilgili olarak açıkça yer verilmeyişi, müziğin İslam’da yasaklanmamış olduğuna ve uygulanabileceğine ilişkin kesin bir delil olarak algılanabilir. Aslında bunu delil olarak algılamanın dışında müziğin kullanılmasının Allah tarafından istenen ve olumsuzluklara yol açmayacak bir faaliyet olduğu da söylenebilir. Bizi, burada bu düşünceye yönelten ise yaşamda insanları kötü yola yönlendirebilecek şeyler ile ilgili uyarıların ve yasaklamaların Allah tarafından Kur’an’da mutlaka bildirilmiş olacağına olan inançtır. Bu inançla müzik ile ilgili olarak Kur’an’da açıkça bir bahis olmamasından hareket ile müziğin de yasaklanmamış olduğu yönünde gelişen kanaatimizi açıklayabiliriz.

Kur’an’dan sonra Müslümanlar için ikincil kaynak hadisler ve Peygamber Hz. Muhammed’in yaşam biçiminden gelen sünnetlerdir. Bu nedenle, müziğin İslam dünyasındaki yerinin belirlenmesinde hadislerin de incelenmesi önem kazanmaktadır. Hadis külliyyatına bakıldığında müzikle ilgili olarak müziğin kullanımını açıkça destekleyen bir çok hadis bulunmaktadır. Öyle ki, “Helal (nikâh) ile haram (cinsi münasebet) arasındaki fark (helal olanda) türkü söylenmesi ve def çalınmasıdır” (Uludağ, 1992) biçimindeki hadis ile müziğin İslam toplumunda kabul edilir yaşam biçiminin de habercisi olarak önemli bir işlev üstlendiği açıkça belirtilmektedir. Müziğin, İslam dünyasında helal ya da haram olarak algılanmasına kaynaklık eden hadislerle ilgili olarak Süleyman Uludağ’ın adı geçen kitabından yararlanmak mümkündür. Ayrıca, Hz. Muhammed’in yaşamına bakıldığında müziğin kullanımını destekleyen bir çok kanıt ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Müslümanlar tarafından da peygamber olarak kabul edilen Davut peygamberin (MÖ 1300) çalgı yaptığı (İncil, 1.Tarihler, bölüm: 23, ayet: 5: 2. Tarihler, bölüm; 7, ayet: 6 ve bölüm: 29, ayetler: 26,27: Amos, bölüm: 6, ayet: 5), Allaha şarkı söyleyerek ve çalgı çalarak yalvardığı, bu çalgılarla Allaha şükranlarını sunduğu ve ondan medet umduğu (İncil, Mezmurlar’da bir çok bölüm) bilinmektedir. Bu bilgilerin varlığına rağmen İslam dünyasında müzikle ilgili tartışmalar devam etmektedir.

Halstead, Müslümanlar arasında çok eski tarihlerden beri müzikle ilgili anlaşmazlığın varlığına dikkat çekmektedir (Halstead, 1994). Bununla birlikte müziğin İslam da yasaklanmış olduğuna ve dini bütün Müslümanların müzikten uzak durmalarının gereğine ilişkin çok yaygın bir inanış vardır (Halstead, 1994). Müziğe karşı olan bu tutum, yüzlerce yıldan fazlaca bir süredir sürmüştür ve bu orta doğu müziği üzerine yazılan tarihsel metinlerde açıkça belgelenmiştir (Farmer, 1957, 1973; Danielson, 1988; Nettl, 1992). Müslümanların, müzikle ilgili olarak inandıkları ve halâ inanmaya devam ettikleri mümkün olabilecek 5 farklı görüşün öncelikle, 11.yy'ın 2. yarısında yaşayan, hukukçu, teolog ve filozof olan Ebu Hamid Muhammed İbn Muhammed el-Tusi el-Gazali'nin (d. 1058-ö.18 Aralık 1111 Horasan) müziğin kullanılacağı durumlara ilişkin yedi ve müziğin yasaklanması gerektiğine ilişkin beş maddelik belirlemelerinden (Faruki, 1985) ve Saltut ile Nablusi gibi bir çok İslam alimlerinin görüşlerinden kaynaklandığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

İslam Toplularında Müzik Sanatının Reddine Yönelik Görüşlerin Türk Müziğinde Geçerliliği

“İslamı, sadece bir görevler ve ibadetler bütünü olarak değil, ekonomik, politik, sosyal ve hatta estetik konularda bile bir model, bir kaynak olarak gördükleri” (Faruki, 1985) ortaya çıkan Amerika'da yaşayan Müslümanlar arasında Faruki'nin sanat dallarının tercihi ya da reddi ile ilgili nedenlerin kaynağını anlamaya yönelik yaptığı araştırmada temel ilkelerin Kur'an, Hadis ve Ahlaki nedenlere bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa, hukukçu Şeyh Gani el-Nablusi “hadis kitaplarında müzik - veya ses sanatı ile ilgili her yasağın alkol, şarkıcı kızlar, ahlaksız davranışlar veya zina ile beraberce zikredildiği, bu haramların mevcudiyeti söz konusu olduğu durumlarda müzik için böylesine bir sınırlamadan söz edilebileceğinden bahsetmektedir” (Faruki, 1985). Buradan da, müzik sanatının ve müzik eğitiminin kendisiyle ilgili bir yasaklama olmadığı, yasağın zaten Kur'an'da Allah tarafından ve hadislerde Peygamber Hz. Muhammed S.A.V. tarafından haram olarak belirlenen konular için geçerli olduğu; ve eğer müzik bu haram olan konuların ortamında icra ediliyorsa ya da haram olarak belirlenenlerin ortaya çıkmasına neden oluyorsa doğal olarak yasaklanacağı anlaşılmaktadır. Meselenin aslı bu iken Müslümanlar arasında bu konunun farklı algılamalar neticesinde daha sert ve aşırı uygulamalara dönüştüğü zaman zaman karşılaşılan bir durumdur.

“İngiltere'de, Müslüman ebebeyin ve öğrencilere, sınav düzeyinde müzik çalışmalarına ve program dışı müzik etkinliklerine az ilgi göstermelerinin nedeni sorulduğunda; Müslümanların vakitlerini çok daha yararlı

şeylerle geçirmeleri gerektiği biçimindeki açıklama ortak görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Gallagher, 1991). Bu ortak görüş, günümüzden 120 yıl önce belli müzik etkinliklerinin eğitsel değeri üzerindeki ciddi şüphelerini “kuşların içini doldurmak ya da telli çalgıları çalmak çok güzel bir boş vakitleri değerlendirme kaynağıdır ama bu eğitim değildir” diyerek ifade eden Kardinal Newman’ın görüşleriyle çok benzeşmektedir (Newman, 1960). Müslümanlar arasında bu görüşün yerleşmesinin kaynağı olarak Gazali’nin müziğin gerek icrası gerek dinlenişi ile ilgili olarak “hayatın ciddiyeti ve önemi karşısında değerli çabaların sarfedilmesi gerekirken, böylesine gereksiz ve tali eğlencelere vakit ayrılmamalıdır” (Faruki, 1985) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Türklerde ve Türk müziğinde durumun yukarıda açıklananlardan çok farklı bir gelişim gösterdiği söylenebilir. Bugün “batıda,bağımsız Müslüman okullarının büyük bir çoğunluğunda okul programlarının müzik dersini içermediği “ (Halstead, 1994) fark edilmesine rağmen Osmanlı Sultanlarının İslamiyetin siyasi ve yönetsel en üst seviyesi olan halifeliği üstlendikleri dönemlerde bile müzik her zaman önemini korumuştur. Müziğin Türklerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra da Türkler arasında önemli oluşunun nedenini dinsel müziğin varlığına bağlamak oldukça yanıltıcı olur. Çünkü, Osmanlı sarayının oluşumunda büyük desteği olan ve yaratıcıları arasında yabancı asıllardan devşirme müzisyenlerin, batılı müzik bilginlerinin de önemli rol üstlendiği Saray musikisi gerek şarkılarındaki sözlerin genel olarak sevgiliye duyulan hasreti, aşkı ve acıyı içermesi, gerek bu müzik türüyle çalgı müziklerine yönelmenin artışı ve çalgı formlarında görülen gelişmeler hiç bir zaman İslam’da müzikle ilgili tartışmalar sonrası ortaya çıkan “İslam’da müziğin yasaklandığına ilişkin genel görüşlerle uyumsuzdur. Bununla birlikte, bu durumun, Kutsal kitap Kur’an’a uygun düşmeyen bir gelişme olduğu da iddia edilemez. Çünkü, İslam’da müzikle ilgili genel görüşlerin daha çok İslamın yaşam içindeki uygulanması sırasında ortaya çıkan tecrübelerin İslam alimleri ve hukukçuları tarafından değerlendirilmesi yoluyla ortaya çıktığı söylenebilir. Oysa, batıda, kilisenin desteğinde gelişmekte olan batı sanat müziğinin müzisyen, eğitimci ve izleyici çevresinde ahlaksızlığın hiç bir zaman kabul edilmediği, tersine, dinsel söylemlerin bestelenerek dine daveti ve Allaha yakınlaşmayı kolaylaştırdığı bilinmektedir. Bunun birlikte, insan zekası ve yaratıcılığının sınırlarını zorlayan, çalgıların tüm olanaklarının kullanmasına ve çalıcıların tüm yeteneklerinin ortaya konulmasına olanak sağlayan, tamamen güzellik kaygısını değişen zaman ile uyumlu değişim ve gelişimler ile sunan müzik sanatının Allah tarafından insanlara bir ödül olarak sunulduğu Kur’an’daki bir çok ayetten de anlaşılabilir bu eşsiz “ziynetin” (A’raf, 32) sanatın, İslam dünyasında yeterince etkili bir eğitim ve güzellik konusu olarak kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Osmanlılarda camiler hariç din eğitimi yapılan “medrese”lerde dini müzik; “tekke”lerde dini ve din dışı müzik; “Ende-

run”da din dışı müzik eğitiminin varlığı ve bu eğitimin aynı zamanda dinsel unvanları olan dönemin en değerli bestekarları ve saz ustaları tarafından yapılması da yine yukarıda açıklanan ve İslam dünyasında müziğin kullanımına ilişkin genel görüşlere uygun düşmemektedir. Çünkü uğraşı alanı olarak seçilen müzik din dışı müziktir ve “ince saz musikisi” de denilen saray müziğidir. Bu müziğin sözlerinin dinsel ifadeler içermediği bilinmektedir. Bu aşamada, yukarıda sözü edilen müziğin İslam’da yasaklanmış oluşuna ilişkin genel görüşün dışında yer, zaman ve mekan üçlüsü doğrultusunda Saray müziği, müzisyenler ve izleyiciler üçlemesi Gazzali’nin, İslam dünyasında müziğin meşru görülmediği durumlara ilişkin olarak değerlendirildiklerinde, oldukça ilginç bulgular ortaya çıkmaktadır.

- a. Günaha teşvik edici duyguların uyarıldığı ortamda,
- b. İçki ve sefahat ile ilgili çalgılar eşliğinde olursa,
- c. Şarkılarda baştan çıkartıcı sözler geçiyorsa,
- d. Dinleyicide şehvet ve hırs uyandırıyorrsa,
- e. Bu konuda çok zaman harcanırsa.

Bu kriterlere göre, Saray müziğinin sözleri: a, c ve d maddelerine göre; müzisyenleri, e maddesine göre; eğitimcileri: e maddesine göre ve izleyicileri tüm maddelere göre İslam’da müziğin kullanımına ilişkin yaygın inancın ve uygulamaların dışında kalmaktadırlar. Fakat, burada, bu değerlendirme sonrası bu yaygın inanç dışında Türk müziğinin gelişiminde önemli payı olan kişiliklerin müzikte üstlendikleri görevler ve İslami açıdan taşıdıkları anlam ve önem ise ilginçtir. Bu anlamda, birinci derecede önem arz eden kişilik, İslamiyetin Avrupa’ya kadar yayılmasına öncülük etmiş olan aynı zamanda Osmanlı sultanı ve İslamiyetin en üst düzeyde temsilcisi olan halifeliği temsil eden kişiliktir. Diğeri, aynı zamanda İslam öğretisinin öğretmeni ve din adamıdır. Son olarak saray ve konak çevrelerinde bu müziğin izleyicileri olan Müslüman ahalidir. İslamda müziğin kullanımına ilişkin olarak ortaya çıkan tartışmaların sonucunda genel geçerlilik kazanan görüşlerin Osmanlı müziği ve bu müziğin meydana getirilme sürecinde etkin olmadığı hatta bu görüşlerin aksine Osmanlı’da müziğin önemli bir yeri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Osmanlı imparatorluğunda İslam ve Osmanlılık semsiyesinde yaşamlarını sürdüren Türklerin kendi kültüründen gelen halk müziğini hiç bozmadan bugüne taşıdığı ve Türkçe söylenen türkülerini korudukları, müziği yaşamlarının her kesitinde etkili bir biçimde kullandıkları da bilinmektedir. Türklerin müzik yaşamlarında bilinçli ve örgün bir müzik eğitiminden bahsetmek mümkün olmasa da müzisyenliğin bir meslek olarak varlığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü, özellikle “ozan” olabilme bir süreç işidir ve bu yönüyle eğitsel bir içerik kazanmıştır. “Ozanlık” diğeri bir yönüyle bir çeşit profesyonel meslektir. Bu yönüyle ve ozanların yapmış olduğu mü-

ziklerde kullandıkları sözel ifadelerde rastlanan cinsel yaşantıları çağrıştıran ama hiç süslemeden halkın kendi doğallığında türkölere yansıyan sözleri de yine İslam'da müziğe ilişkin genel geçerli görüşlere ve uygulamalara ters düşmektedir. Bu terslik Müslüman Türk halkının yaşam kültürüne yaklaşıtkça daha da artmaktadır. Örneğin dans, müzik ve sözlerin bulunduğu Türk halk dansları yüzlerce asırlık tarihte hep varolmuş ve Müslüman Türk halkı tarafından desteklenmiştir. Bu durum Kur'an'a ve hadislerle uygunluk göstermesine rağmen bazı İslam alimleri tarafından İslam'da müziğin kullanılmaması yönünde ortaya atılan ve son yıllarda ülkemizde de bu yöndeki uygulamalara neden olan fikirlere ters düşmektedir.

“Metin And, Anadolu kültürleri üzerine yaptığı araştırmasında orta Asya'dan Şaman dininden halk danslarımızın büyük etkiler taşıdığına dair bir örnek olarak “bar” sözcüğünü verir. Bugün Doğu Anadolu'nun davul oyunlarının genel adı olan bu sözcük, geçmişte şamanın davulunun tutağına verilen addır” (Ruhi Su, 1994). Buna ek olarak, günümüzde de halen uygulanmakta olan tarikat dansları ve özellikle “semah”larda kadın ve erkeğin yan yana dans etmeleri ayrıca bu danslara davul, kudüm, bağlama ve ney ile eşlik etmeleri İslam dininin yerel kültürler içerisindeki yorumlanışından kaynaklanan “İslam kültürünün” etkisine rağmen Türk halkının müziğine, dansına ve ilişkilerine sahip çıkışı ulusal kimliklerin yerini sadece dinsel değerlere bıraktığı cemaat-toplum yapısına da uygunluk göstermemektedir. Yine, Türk halkı tarihin hiç bir döneminde kentleşmenin ve müzik teknolojisinin neden olduğu değişimler dışında düğünlerinde kullandığı davul ve zurnadan vazgeçmemiştir. Bu gelenek günümüzde de sürmektedir. Yine geçmişi yüzyıllarca yıl evvele dayalı olan ata sporu güreş müsabakalarının davul ve zurna ile açıldığı, günlerce süren müsabakalar sırasında bir düzine çalgıcının durmadan çalgı çaldıkları ve güreşler sonuçlanınca da bitişin yine davul ve zurna eşliğinde yapıldığı bu Türk geleneği de yukarıda sözü edilen İslami görüşlere zıt yönde uygulamalar olarak göze çarpmaktadır. Türklerin İslamdan etkilenmelerine, ayrıca, dahası Müslüman olmaları ve bir süre tarihte İslamın yayılma politikasına önderlik etmelerine rağmen Türk müziğinde süregelen gelişmeler ve İslam'da müziğin kullanımına ilişkin genel görüşlere hemen hemen hiç uymayan yaşantılar, bu görüşlerin yeniden değerlendirilmesini önerecek derecede önemsenmelidir.

İslamın, Türk Müziğinin Gelişimini Engellediğine İlişkin Görüşlerin Değerlendirilmesi

Günümüz Türkiye'sinde Batı müziği eğitimi alarak yetişmiş müzisyen, eğitimci ve batı müziği izleyicileri arasında sıklıkla seslendirilen ve yaygın olan inanç Hıristiyanlık dininin batı müziğinin gelişmesine katkı

yaptığı biçimindedir. Buradan hareketle İslam diniyle bu yönde yapılan karşılaştırmanın bir sonucu olsa gerek “İslamdan kaynaklandığı düşünülen bir takım yasaklamalar ve sonucunda ortaya çıkan etkili düşüncelerin Türk müziğinin gelişimini engelleyen bir unsur olduğu”na yönelik inanca dönüşmüştür. Bu inanç çoğunlukla sözü edilen gurupların kendi içinde seslendirdikleri ve yazılı olarak sunulmamış fikirler biçiminde ifade edilmektedir. Böylesine fikirlerin oluşmasında İslam adına insanlara baskı uygulayan ve siyasi söyleme sahip gurupların da etkili olduğu düşünülebilir. Bu inancın yanında yine bir benzetmeden kaynaklanan Türk müziğinin gelişmesi için “camilerin de kiliselerin üstlendiği görevi üstlenmediği” şeklinde bir karşılaştırma da her zaman yapılmaktadır. Bu konuyla ilgili gerçeğe ulaşmak için gerekli bilgilerden hemen hepsi biri dışında hazır bulunmaktadır. Eksikliği ifade edilen bilgi ise Hıristiyanlık dininin müziğin gelişmesini neden desteklediği ve kilisenin, din adamlarının bu yöndeki görevi neden üstlendiği sorusunun karşılığıdır. Daha önemlisi, İncil’de müzik gerçeğinin araştırılmasıdır. Bu nedenle, ilk olarak, bu eksik bilgilerin elde edilmesine çalışılacaktır. Doğal araştırma, Hıristiyanlıkta müzik gerçeğini ortaya koymaya yöneliktir. Bu bağlamda başvurulacak ilk kaynak ise Kutsal kitap İncil ve Peygamber İsa’nın yaşamı yoluyla ya da kendisinden önce gelen peygamberlerin yaşamı yoluyla müzik konusunda elde edilecek bilgilerdir. Müzikle ilgili olarak İncil’de yaptığımız araştırmada ortaya çıkan durum aşağıda açıklanmaktadır.

Birinci olarak, neredeyse İncil’in başından sonuna kadar müzikle ilgili ayetlerin bulunduğu görülmektedir (Genesis, 4; 21, 31; 27, 1. Chronicles, 25; 1, Revalotion, 18; 22).

İkinci olarak, hem çalmaya, hem de söylemeye ilişkin açıklamalara önemli ölçüde yer verildiği (Psalms, 92; 3, 98; 1, 5, 6, 8);

Üçüncü olarak, Davut peygamberin (King David) hem çalgı yaptığına, hem çalıp söylediğine, hem de dans ettiğine ilişkin ayetlerin bulunduğu (Psalms, bölümler: 45, 48, 51, 55, 68, ve Samuel, 6: 14);

Dördüncü olarak, İsa peygamberin (Jesus) de yaşamında müziğin gerek söyleyici gerek izleyici olarak yer aldığı (Luck, 15: 25, Mark, 14; 26);

Beşinci olarak, dansın Allah’ın onurlandırılmasında bir yol olarak kullanıldığı ve Davut peygamberin de dansı bu biçimde kullandığı (Psalms, 150; 4, 2. Samuel, 6; 14);

Son olarak, müziğin Allah tarafından yasaklanmasına dair hiç bir bilginin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, İncil’de, müzikle ilgili konuların yanı sıra bir çok çalgının ismi de özel olarak verilmektedir.

İncil’de sözü geçen çalgılar üç çeşit çalgı türünde toplam oniki tanedir;

“1. Telliler; Harp, Lute, Zither,

2. Üflemeliler (nefesliler); Bagpipe, Flute, Horn, Pipe, Trompet, Nehiloth,

3. Vurmalılar; Cymbals, Sistrum, Tambourine” (INSIGHT on the Scriptures, p. 452 1988). Ayrıca, Jerusalem’deki Allahın evinde (Temple) “Davut peygamberin Rabbe hamdetmek için ben yaptığım dediği musiki aletleriyle 4000 erkeğin” rabbe hamdetmek için çalgı çaldıkları (İncil, 1. Chronicles, 23; 5) ve doğal olarak yukarıda sözü edilen muhtemel çalgılardan da faydalandıkları düşünülebilir. Yine, İncil’de, müzikle ilgili her ayette vokal müziğin de çalgı eşliğinde kullanıldığı açıklanmaktadır. Bu araştırma sonucunda peygamberlerden hristiyan vatandaşlara uzanan genişlik içerisinde düşünülecek herkesin müzik içinde bulunmalarının zaten kutsal kitaplarında yazarların hayata dönüştüğü ve din adamlarının, kilisenin tüm olanaklarını kullanarak müziğe yer vermelerinin ve hatta bir müzikolog gibi müziğin gelişimine katkıda bulunuşunun (Saint Ambroise MS 340-397, Papa Gregorius MS 540-604, d’Arezzo) şaşırtıcı bir durum olmadığı açıklıkla söylenebilir.

Yukarıdaki bilgilerin tamamı ışığında gerçekten de İslam’ın müziğin gelişmesi yönünde herhangi bir çabanın harcanmasına olanak tanımadığı biçiminde bir sonuç ortaya çıksa da özellikle Türk müziğinin gelişmesini engelleyen bir unsur olarak algılanmasına yol açacak herhangi bir delil bulmak mümkün görünmemektedir. Burada, iddia edilen yaygın inanca, İslam’da müziğin kullanılmasına ve yerinin ne olduğuna ilişkin genel İslami görüşlerin ve uygulamaların neden olabileceği gibi son yıllarda müziği yaşamlarında sadece dinsel amaçlı kullanmayı tercih eden ve bu tutumlarıyla da genel İslami görüşlere uygunluk gösteren bazı Müslüman Türk vatandaşlarının artan sayıları ve bunların bu konudaki katı tutumları neden olabilir. Fakat, bunlar, Türk müziğinin gelişiminin İslam tarafından engellendiğine ilişkin iddialara dayanak olamazlar. Çünkü, Türklerin İslamı kabul ettiği tarihten önce ve sonra Türk müziğiyle ilgili yapılan incelemeler İslamın Türk müziğini engellemesi bir yana İslamla birlikte Türk müziğinde zenginleşmenin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bu zenginleşme, aynı zamanda İslamda müziğe ilişkin genel görüş ve uygulamalara da ters düşmektedir. Örneğin, Türkler, bu dönemde, ikinci bir geleneksel müziğe sahip olmuşlardır. Müzikte, gerek eğitcilik gerek yaratıcılık ve gerek seslendiricilik ile ilgili profesyonellik (meslekleşme) başlamıştır. Türk müziği teorisi ve nota yazımı konularında önemli adımlar atılmıştır. Çalgı müziğinde gelişme gözlenmektedir. Din adamları, müzikte öğretici, besteci ve seslendirici gibi profesyonel görevler üstlenmiştir. Aynı zamanda İslam halifeleri de olan Osmanlı sultanlarının sanatla ilgilendikleri ve bunlardan III. Selim ve II. Mahmut ve V. Murad’ın bestecilik çalışmaları olduğu bilinmektedir. Ayrıca, bütün bu değişimler İslam etkisi altında yaşanırken, Türkler, İslamiyeti kabul ettikleri tarihe kadar sahip oldukları tüm kültürü korumuşlar ve yaşatmış-

lardır. Türk kültüründe İslami etkilerin görünmesi çok doğal bir sonuç olmasına rağmen, İslam'da müzikle ilgili genel geçerli görüşlerin Türk müziğini etkilemediği hatta bu görüşlerin tamamen tersi yönünde uygulamalara rastlandığı söylenebilir. İddia, bu noktadan bakıldığında iddia olma özelliğini yitirse de özellikle Türk müziğinde tek sesliliğin 19. yy başlarına dek sürmesi nedeniyle ancak, batı müziğinde görülen polifonik ve homofonik müzik sürecindeki kuram ve uygulamalar göz önüne alınarak bir geç kalınmışlıktan söz edilmelidir. Fakat, genelde Osmanlı müzik yaşamında görülen ve İslami görüşlere ters düşen uygulamalara bakılarak İslam'ın bu konuda tutucu ve durdurucu bir etkisinin olabileceği çok şüpheli bir ihtimal olarak düşünülebilir. Ancak, genel olarak İslam alemi ve batı arasındaki savaşların tarihsel izleri, bugün bile sürmekte olan gerginlikler; Osmanlı'nın, batıda, özellikle Rönesans'tan gerekli dersi çıkarmamış oluşu nedeniyle, sanat bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan bu hata yaşamın hemen her alanında kendisini hissettirdiği gibi müziğe de olumsuz bir biçimde yansımıştır. Osmanlılar, bu durumu, Batı'da sözü edilen gelişmelerin sonucunda batının gücünü her anlamda hissetmeye başlamasıyla 18. yüzyılın sonunda fark edebilmiştir. Türklerin çoksesli müzikle doğrudan karşılaşmaları, Osmanlı'nın, batıdaki gelişmeleri farkedişinden 50 yıl kadar sonra ve öncelikle orduda ortaya çıkan yenilenme ihtiyacı ve bunları takip eden yenilikçi hareketlerin sonucunda olmuştur. Eğer Osmanlı yenilenmeyi bir ihtiyaç olarak gücünün zirvesindeyken görseydi-örneğin 16. yy'da Sultan Süleyman (1494-1566) döneminde-Batı'da, müzikle ilgili olarak o dönemde yaşanan tüm gelişmelerden faydalanabilirdi. Fakat, Osmanlı'da müzikteki bu nitel değişimin estetik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmadığı açıktır. Tabi ki burada İslami eğitim anlayışının, tüm eğitim kurumlarına yansıyan ve ahireti düşünen maneviyatçı insan yetiştirme anlayışının da bu türden dünyada yaşama dönük estetik ihtiyaçların dondurulmasında ya da algılanamamasında etkisi tartışılabilir. Fakat, o dönemlerde halifeligi de zaten ellerinde bulduran Osmanlı'nın yönetim felsefesinin-ki bunun 'İslamdan etkilenmiş olacağı' söylenebilir-sözü edilen iddianın çıkmasına neden olabilecek bir unsur olarak yeniden değerlendirilmesi ve tartışılması daha akılcı bir yaklaşım olabilir.

Cami'lerin, kiliselerde, müziğin gelişimiyle ilgili yapılan çalışmalara olanak sağlayan anlayıştan uzak oluşu ile ilgili görüş ise bu düşünce içinde olanların İslamiyetle ilişkilerinin tanıma düzeyinden ne kadar uzakta olduğunu gösterme anlamında önem taşımaktadır. Camiler, Müslümanların Allaha ibadetlerini yerine getirmek ve birbirleriyle olan sosyal ilişkilerini geliştirmek için kurulmuş olan Allahın evleri olarak anılırlar. Burada yapılan tüm çalışmalar -günümüzdeki bazı aşırı ve siyasi yönlü özel uygulamalar hariç- İslami esaslar ve İslam ile ilgili genel geçerli görüşler çerçevesinde yapılır. Camilerin sözü edilen din dışı hatta dinsel çalgı müziğinin gelişmesine olanak sağlayıcı işlevden uzak oluşu tamamen İslami görüşlerden ve

teamüllerden gelmektedir. Bu yönü ile İslama uygun bir çalışma sergilemektedir ve hristiyan kiliseleriyle karşılaştırılması Kur'an ve İncil'de müzikle ilgili olarak ortaya çıkan önemli farklılık nedeniyle mümkün görünmemektedir. Her iki ibadet yerinde de dinlerin amacına uygun olarak işlevsel olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İslam toplumlarında, müziğin yasaklandığına ilişkin inanç oldukça yaygındır. Bu yasaklanmayı onaylayan herhangi bir ayete Kur'an'da rastlanamamıştır. Buradan yola çıkarak müziğin iyi bir şey olduğu -kötü şeylerle ilgili Kur'an'daki uyarı ve yasakların varlığına dayanarak ve müzik eğer kötü bir şey olsaydı tüm kötülükler için insanları uyardığı gibi Allah'ın bunu kullarından esirgemeyeceği konusunda kuşku duyulamaz. Hadis külliyyatında müziğin kullanımını açıkça destekleyen bir çok hadis bulunmaktadır. Bununla birlikte İmam Gazali'nin, Şeyh Mahmut Saltut'un ve Nablusi'nin müzikle ilgili olarak açıkladıkları görüşlerin, ahlaklı insanı yaratma süreci içerisinde çok geniş kabul gördüğü açıktır. Bu görüşlerde de müziğin kendisinden çok, nerede, ne zaman ve hangi koşullarda yapıldığı ve bu sorulara verilecek yanıtların Allah'ın özellikle yasak kıldığı konularla ilgisi olup olmadığı önemlidir. Buna rağmen, bu genel kabul gören görüşlerin Osmanlılardaki Türk Müziği ve ilgililerini çok etkilemediği, aksine Türk müziğinde meydana gelen değişimler ile Türk müziğinin geliştirildiği söylenebilir. Bu açıklamanın ise Türk müziğinin Batı Klasik müziğinin gösterdiği gelişme düzeyinde bir gelişmeyi yakaladığı biçimde algılanması hatalı olacaktır. Osmanlı'nın 17. yüzyıldan sonra -var olan askeri-ekonomik gücünün de etkisiyle olsa gerek- özellikle sanat, bilim ve teknolojiyle ilgili herhangi bir talebi olmadığı, bu yönde Batı'daki gelişmelerin önüne geçebilecek yeni projeleri yaşama geçirmediği ve dolayısıyla da Türk müziğindeki tek sesliliğin uzun süre geçerli ve kullanılır oluşuna da neden olduğu söylenebilir. Burada, İslamın ahirete yönelik insan yetiştirme anlayışı nedeniyle bireylerin yaşama dönük estetik taleplerinin gelişmesini engelleyici bir rolü olduğu ifade edilebilir. Camilerde yapılan çalışmaların din dışı müziği veya çalgı müziğini desteklememesi ise bir yandan Kur'an'da ve hadislerde karşılaşılan müzikle ilgili olumlu ifadelerin varlığı nedeniyle yadırganacak bir durum olsa da diğer yandan bu durumun İslam inancını ve felsefesini yorumlayan ve fikirleri İslam toplumundaki bireyler üzerinde etkili olan İslam alimlerinden kaynaklanan müziğin kullanımıyla ilgili genel yasaklama önerilerine uygunluk göstermektedir. Ayrıca, Türklerin, İslamın cemaatleştirme gücüne rağmen kendi halk kültürlerine sahip çıkışları ve ulusal bilinçlerini korumaları müzik dışında yapılacak diğer çalışmalar için de önemli olabilir. İslam'da müziğe ilişkin görüşlerin tartışılması sürecinde Türk müziğinde Türklerin İslamı kabul edişlerinde sonra ortaya koydukları ürün

ve uygulamaların sonuçlarının da değerlendirmeye katılması İslam'da müziğin daha doğru anlaşılmasına neden olacağı açıktır.

KAYNAKLAR

1. Binbaşıoğlu, C. (1995): Eski Türklerde ve Selçuklularda eğitim anlayışı. *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, s. 5, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
2. Faruki, L. L. (1985): Tercih ve redler için sebepler. *İslam'a Göre Müzik ve Müzisyenler Çağdaş Bir Değerlendirme*, s. 66, Akabe Yayınları, İstanbul.
3. Farmer, H. G. (1957): "The Music of İslam." In E. Wellesz (Ed.) *Ancient and Oriental Music*. London: Oxford University Press.
4. Fanton, C. (1987): Şark müziğinin (genel) kuralları. *18. Yüzyılda Türk Müziği*, s. 78-91, Pan Yayıncılık, İstanbul.
5. Gallagher, J. (1991): Muslims and Music in Schools: is there a problem? *Unpublished MPhil thesis*, University of Birmingham.
6. Gazimihal, R. Mahmut (1975): Ordularda davul. *Türk Vurmalı Çalgıları*, s. 10, Üniversitesi Basımevi, Ankara.
7. Halstead, J. M. (1994): Some reflections on the debate about music in İslam. *Muslim Education Quarterly*, Vol. 12, no. 1, s. 52-53, The Islamic Academy, Cambridge, UK.
8. Koçer, H. A. (1991): XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda başlıca eğitim kurumları. *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, s. 5, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
9. Newman, J. H. (1960): The Idea of a University (first published 1873) *San Francisco: Rinehart Press. Al-Qaradawi, Y. (no date) The Lawful and the Prohibit in İslam, Indianapolis, American Trust Publications.*
10. Oransay, G. (1985): Türk Küğ yaşamı 1923-1938 yıldızını. + Küğ, Küğ Yayını, s. 120, İzmir.
11. Popescu-Judet, E. (1996): Bir güç ve icra gösterisi olarak mehter. *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, s. 57, Pan Yayıncılık, İstanbul.
12. Sağlam, A. (1997): Cumhuriyet öncesi ve sonrası Türk müziği. *Konferans Metni*, Leeds Üniversitesi Müzik Bölümü'nde, İngiltere.
13. Uçan, A. (1994): İmparatorluk döneminde müzik eğitiminin genel durumu. *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar*, s. 36, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
14. Halstead, J. M. (1994) "Muslims and Music in Schools." *British Journal of Music Education* 11,2, s. 143-156.